

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 9, Issue 2, June 2021, p. 35-44

Received	Reviewed	Published	Doi Number
22.03.2021	07.05.2021	30.06.2021	10.29228/ijlet.50053

The Problems in Transfer of Proverbs and Idioms in English Translations of Nasreddin Hodja Jokes and Solutions

*Burcu YAMAN*¹

ABSTRACT

Nasreddin Hodja jokes have been the source of many proverbs and idioms are used in Turkish today. These proverbs and idioms that part of our cultural memory are transferred and introduced to different cultures through translation. In this process there have been some difficulties because of the differences between languages and cultures. The aim of this study is to find out the problems in translations of proverbs and idioms in Nasreddin Hodja Jokes and present solutions. In this study strategies of Mona Baker and three strategies of John Beekman and John Callow were mentioned and translations of five proverbs and five idioms in Nasreddin Hodja Jokes from nine books were analyzed through these strategies. The analysis showed that some translators preferred to translate word for word and didn't make any explanation about the meanings of the proverbs in source culture. By this approach the real message can not be understood and the intercultural transfer can not be provided. Also it was observed that illustration was not used in some translated works. These strategies can be useful for both giving the message well and providing cultural transformation. Considering the effect of the images created by proverbs and idioms in the mind of the reader on comprehension, it can be predicted that Baker's illustration technique will facilitate comprehension and support translation.

Key Words: Nasreddin Hodja jokes, culture transfer, proverbs and idioms, translation strategies

Nasreddin Hoca Fıkralarının Türkçeden İngilizceye Çevirilerinde Atasözleri ve Deyimlerin Aktarımında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

ÖZET

Nasreddin Hoca fıkraları bugün Türkçede kullanılan birçok atasözü ve deyim kaynaklık etmiştir. Kültürel belleğimizin bir parçası olan bu atasözleri ve deyimlerimiz çeviri yoluyla farklı kültürler aktarılmakta ve tanıtılmaktadır. Ancak diller ve kültürler arasındaki farklılıklar çeviri sürecinde bazı zorluklara sebep olmaktadır. Bu çalışmanın amacı Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan atasözü ve deyimlerin çevirilerinde karşılaşılan sorunları ortaya koymak ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmada Mona Baker'in deyim çevirisi teknikleri ve John Beekman ve John Callow'un öne sürdüğü üç atasözü çeviri tekniğine değinilmiş bu doğrultuda Nasreddin Hoca fıkralarının Türkçeden İngilizceye çevirilerini içeren dokuz çeviri eserden beş atasözü ve beş deyim çevirileri incelenmiştir. İnceleme sonucunda bazı çevirmenlerin kelimesi kelimesine çeviriyi tercih ettiği, atasözü ve deyim anlamına yönelik herhangi bir açıklama yapmadığı ve bu sebeple asıl verilmek istenen mesajın verilemediği ve kültürlerarası aktarımın yeterince sağlanamadığı saptanmıştır. Ayrıca çeviri eserlerin bazılarında resimleme tekniğine hiç yer verilmediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Baker'in deyimler için sunmuş olduğu, Beekman ve Callow'un atasözü çevirileri için öne sürmüş olduğu çeviri stratejilerinin atasözü ve deyimlerin içerdiği anlam ve mesajın doğru iletilmesine ve aynı zamanda kültür aktarımının sağlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Atasözü ve deyimlerin okuyucunun zihninde yarattığı imgenin anlamlandırma üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda Baker'in önermiş olduğu resimleme tekniğinin de anlamayı kolaylaştıracağı ve çeviriyi destekleyeceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nasreddin Hoca Fıkraları, kültür aktarımı, atasözleri ve deyimler, çeviri stratejileri

¹ Öğr. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, burcuycaman1@gmail.com, ORCID : 0000-0001-6381-4122

Giriş

Kültür kavramı içerisinde yer alan ve dilin en önemli parçası olan atasözleri ve deyimler kültürü en güzel şekilde yansıtan unsurlar arasındadır. Nasreddin Hoca fıkraları bugün Türkçede kullanılan birçok atasözüne kaynaklık etmiştir. Bu atasözlerinin ihtiva ettiği kültürel değerlerimiz kültürel bellek yoluyla nesilden nesile aktarılmakta, başka kültürlerle aktarımı ise çeviri yoluyla gerçekleşmektedir. Böylece farklı kültürlerin birbirleriyle iletişim kurması ve birbirlerini tanıyıp anlaması kolaylaşmaktadır.

Çeviri sadece diller arası bir aktarım değil aynı zamanda kültürlerarası bir aktarımdır. Berke Vardar, çevirinin kültürlerarası bir eylem olduğunu şu tanımlamasıyla vurgular;

“Çeviri bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yakınlaştıran her türden ekinel değeri içinde oluşturduğu tarihsel toplumsal çevrenin dışına taşıyan o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan bir uğraş alanı, ekinler arası bir iletişim, bildirişim aracıdır” (Vardar, 2001: 107).

Aynı zamanda ona göre çeviri “Doğal bir dildeki bildirilerin anlamsal ve işlevsel eşdeğerlik sağlanarak bir başka dile aktarılmasıdır” (Vardar, 2001: 107). Birbirinden farklı diller ve kültürler arasında metnin kültürel değerlerini koruyarak çeviri yapmak kolay değildir. Bu zorlukların başında kaynak kültürde yer alan atasözleri ve deyimlerin erek kültürde karşılığının olmaması ya da erek dildeki okuyucuda aynı zihinsel kavramı ve tasarımı yaratmamasıdır. Bu sebeple çevirmenin her iki dilin dilsel ve kültürel özelliklerine hâkim olması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmada Türkçeden İngilizceye çevrilmiş Nasreddin Hoca fıkra örneklerinden atasözü ve deyimler sunulmuş, Baker, Beekman ve Callow’un çeviri stratejileri doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmanın amacı kültürel bellek görevi gören atasözleri ve deyimlerin çevirilerinde kültürel farklılıktan kaynaklı zorlukları ortaya koymak ve çözüm önerileri sunmaktır.

Nasreddin Hoca Fıkralarında Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri geleceğe rehberlik eden kalıp sözler olmakla birlikte Türkçe sözlükte “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” şeklinde tanımlanmaktadır (Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, 2021). Aksoy’a göre (1965: 13) atasözleri sosyolojik, felsefi, tarihi ve psikolojik açıdan araştırılmaya ve incelenmeye değer önemli milli değerlerimiz ve çok önemli dil yapılarıdır. Aksan (2009, 38) a göre ise atasözleri her ulusun kendi deneyimleriyle, bilgeliğiyle oluşturduğu yaşayış biçimi, dünya görüşü ve kültürünü yansıttığı bir dil birliğidir. Aksan (2009: 67) kimi zaman bir tek sözcüğün bile bir ulusun inançları, gelenekleri, aralarındaki davranış biçimleri ve ilişkileri, kültürleri hakkında bilgi verebileceğini ifade eder.

Deyim ise birden fazla sözcükten oluşan bir durumu kısa yoldan anlatmak için kullanılan kalıplaşmış ifadelerdir. Aksan (2009: 35) deyimi “belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür.” şeklinde tanımlamaktadır. Aksan (2009: 36), toplumların geçmişi, yaşam biçimi, gelenekleri ile ilgili bilgiler veren deyimlerin anlamlarının da dilden dile farklılık gösterdiğini ifade etmektedir.

Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan atasözü ve deyimler Anadolu kültürünün bir parçasıdır. Hocanın fıkralarında geçen bu atasözleri ve deyimlerin bazen fıkranın başlığında bazen de bitiş cümlesinde yer aldığı görülmektedir. Tokmakçioğlu (1991) *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca* adlı çalışmasında Nasreddin

Hoca fıkraları vasıtasıyla günümüze aktarılmış olan birçok deyim, telmih ve atasözü olduğunu belirtmiş ve örnekler sunmuştur. Alfabetik olarak sıralamış olduğu örneklerden bazıları şunlardır:

- Acemi bülbül bu kadar öter
- Biraz da ben öleyim
- Damdan düşen halden anlar
- Fıkaranın malı gözünün önünde gerek
- Geç yiğidim geç
- İpe un sermek
- Kuşa benzemek
- Mavi boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır
- Ne sen sor ne ben söyleyeyim
- Parayı veren düdüğü çalar
- Ye kürküm ye (Tokmakçioğlu, 1991: 59-61).

Konu ile ilgili başka bir araştırma örneği ise Saim Sakaoglu ve Ali Berat Alptekin'in (2018: 167-172) *Nasreddin Hoca* adlı kitap çalışmalarının yedinci bölümünde yer almaktadır. Bölümde 'Nasreddin Hoca Fıkralarında Atasözleri ve Deyimler' başlığı altında Nasreddin Hoca fıkralarında geçen atasözü ve deyimlerden örnekler sunulmuştur.

Atasözleri ve deyimler ait oldukları toplumun kültürel belleğinde yer alan en değerli kültür unsurlarındandır. Kültür yaşayan bir bellek varsa yaşamını sürdürür. Atasözleri ve deyimler tarihle bugün arasındaki bağı canlı tutmakta ve kültürün devamlılığını sağlamaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları bu bağlamda önemli bir misyon üstlenmiştir. Bu sebeple Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan atasözleri ve deyimlerimizin farklı kültürlerle aktarımında çevirmenlere önemli görevler düşmektedir.

Atasözlerinin ve Deyimlerin Çevirilerinde Yaşanan Zorluklar

Kalıplaşmış sözler olarak değerlendirilen ve kendi bağlamı içerisinde anlam taşıyan atasözleri ve deyimlerin çevirilerinde dil ve kültürler arasındaki farklılıklar sebebiyle birtakım zorluklar yaşanmaktadır. Bu zorlukların başında ise kaynak dilde yer alan atasözü ve deyimlerin erek dilde eşdeğerinin bulunmaması, kelimelerin görünen anlamı dışında kullanılması ve kaynak dilde yer alan atasözü ve deyimlerin erek dil okuyucusunun zihninde aynı imgeyi yaratmaması yer almaktadır. Atasözleri ve deyimler ulusal kimlik taşıyan dil varlıklarıdır. Bu ifadelerde kelimelerin tek başlarına anlamı yoktur ve kelimesi kelimesine çevrilmeleri neticesinde anlamsız karşılıklar ortaya çıkabilir. Bu durumda çevirmenin her iki dilin dilsel ve kültürel özelliklerini iyi biliyor olması gerekmektedir. Aksi takdirde atasözü veya deyimlerin içerdiği kültürel değeri koruyarak aktarmak mümkün olmayacaktır.

Peter Newmark (1982: 107), edebi metin içerisinde yer almayan atasözlerinin eğer hedef dilde bilinen bir karşılığı var ise çevirisinin kolay olduğunu fakat yok ise çevirmenin ya metne gönderme yaparak yabancı atasözünü çevirmesi ya da atasözünün metin içinde özümsemesini sağlayarak çevirmesi gerektiğini ifade eder. Newmark (1982: 125), kalıplaşmış ifade ve kelime grubu olarak tanımlanan deyimler için ise asla kelime kelime çevrilmemeleri gerektiği görüşünü savunmaktadır. Çünkü deyimlerin birebir eşdeğerini erek dilde sağlamak oldukça zordur.

Mona Baker (1992: 68) ise deyim veya kalıplaşmış bir ifadenin çevirisinde karşılaşılan zorlukları şu şekilde sıralar:

- Hedef dilde karşılığının olmaması
- Deyim veya kalıplaşmış ifadenin kültürel özellikte olması
- Kalıplaşmış ifadenin çağrışımlarının kültürden kültüre değişmesi sebebiyle benzer karşılığının hedef dilde olmasına karşın farklı anlam ve bağlamda kullanılıyor olması.

Baker (1992: 71- 78) karşılaşılabilecek bu sorunlar karşısında uygulanabilecek dört çeviri tekniği önermiştir. Bu çeviri tekniklerinden ilki benzer anlam ve biçimde bir deyim kullanmak, ikincisi, farklı biçimde de olsa aynı anlamı karşılayan bir deyim kullanmak bu mümkün olmuyorsa deyimi açıklayıcı ifadelerle erek kültüre sunmak, eğer deyim veya ifadenin erek kültürde açıklanması veya aktarımı çok zor ise çıkarma yoluyla çeviri. Ayrıca Baker (1992: 42) hedef dilde tam karşılığı olmayan sözcüklerin çevirilerinde resimleme yönteminin kullanılmasının da iyi bir seçenek olabileceği görüşündedir.

Bu karşılan zorlukların aşılması hususunda çevirmene önemli görevler düşmektedir. Öncelikle çevirmen genel çeviri tekniklerini bilmeli, erek ve hedef kültür hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Atasözü çevirileri ile ilgili olarak ise Beekman ve Callow (1974: 139) üç yöntem sunmaktadır:

- Atasözünü takip eden kelimeler atasözünün anlamını açıklamak için kullanılabilir.
- Hedef kültürde aynı anlama gelen eşdeğer bir atasözü var ise kaynak kültürdeki atasözünün yerine kullanılabilir
- Atasözü mecazi anlama sahipse bu anlamı doğrudan ifade edilebilir

Bir kültür hazinesi olan atasözleri ve deyimlerin farklı dil ve kültürlerle aktarımında karşılaşılan zorluklar çevirmenlerin bu kalıplaşmış ifadelerin çevirilerinden kaçınmalarına sebep olabilmektedir. Fakat bu durumda metnin kültürel değeri yitirmekte, başka bir kültüre aktarımı gerçekleşmediği için çevirinin kültürlerarası iletişim işlevi sağlanamamaktadır. Bu zorlukların aşılmasında çalışmada sunulan çeviri stratejileriyle atasözleri ve deyimlerin içerdiği kültürel değerlerin aktarımı mümkün olabilecektir.

Uygulama Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde Nasreddin Hoca Fıkralarının İngilizce çevirilerinde yer alan deyim ve atasözleri örnekleri Baker'ın deyim çevirileri için önermiş olduğu çeviri stratejileri ve Beekman ve Callow'un atasözleri için öne sürdüğü çeviri yöntemleri doğrultusunda incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Aşağıda çalışmada kullanılan çeviri eserlerin listesi tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo 1: Nasreddin Hoca Fıkralarının Türkçeden İngilizceye Çeviri Eserleri Listesi

Kitabın Adı	Derleyen	Çevirmen	Yayınevi	Yayın Yılı	Yayın Yeri
Oneday the Hodja	Murat Hikmet	Murat Hikmet	Tarhan Yayınevi	1959	Ankara
Stories of Hodja	Turgay Yağan	Turgay Yağan	Önay Matbaası	1972	İstanbul
The Tales of Nasrettin Hoca	Aziz Nesin	Talat Halman	Dost Yayınları	1994	İstanbul
Nasreddin Hodja Stories	Mehmet Hengirmen	Gözde Akmenek	Engin Yayınevi	1995	Ankara
Nasreddin Hodja	Mehmet Ali Birant	Ece Birant	And Yayınları	1988	İstanbul

The wit and the wisdom of Hodja	Nejat Muallimoğlu	Nejat Muallimoğlu	MEB Yayinevi	1998	İstanbul
Nasreddin Hodja	Alpay Kabacalı	Nüket Eraslan	Net yayinevi	2006	İstanbul
Selected stories of Nasreddin Hodja	Demet Küçük	Havva Aslan	Profil Yayıncılık	2007	İstanbul
Nasreddin Hoca	Erdinç Babacan	D. Bilgen Gömleksiz	Ravza Yayıncılık	2010	İstanbul

Atasözleri ve Çevirileri

Örnek 1:

Tablo 2: *Nasreddin Hoca Fıkрасında “Parayı Veren Düdüğü Çalar” Atasözünün Çevirileri*

Eraslan Çevirisi	Halman Çevirisi	Muallimoğlu Çevirisi	Gömleksiz Çevirisi	Akmenek Çevirisi
The one who pays gets to blow the whistle s.59	Whoever pays blows the whistle s.40	He who pays for he fife may play the fife s.116	The one who gives the money blows the whistle s.130	The who pays plays the pipe s.54

Metnin resimle birlikte sunulduğu Eraslan çevirisinde kelimesi kelimesine çeviri yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Eraslan’ın çevirisinde cümlelerin bugün günümüzde kullanılan bir atasözü olduğuna ya da hangi anlamda kullanıldığına dair bir bilgi yer almamaktadır. Talat Halman’ın çevirisini yapmış olduğu *The Tales Of Nasrettin Hoca* (1994: 11) adlı eserin önsöz bilgisinde eserde yer alan fıkraların Nasreddin Hoca fıkralarından günümüzde aktarılmış olan atasözü, deyim ve günlük ifadelerden oluştuğu bilgisi yer almaktadır. Bu sebeple fıkraların başlıklarında bu atasözü, deyim ve söz kalıplarının kullanıldığı görülmektedir. Burada Beekman ve Callow’un, atasözünü takip eden kelimelerin atasözünün anlamını açıklamak için kullanılması tekniğinin uygulandığı, başlıkta yer alan atasözünü takip eden metnin atasözünü açıklayıcı olarak kullanıldığı görülmektedir. Adı geçen eserde çeviri metin ile birlikte resimleme yönteminin kullanıldığı da gözlemlenmektedir. Muallimoğlu çevirisinde dipnot kullanarak bu ifadenin bugün Türkçede atasözü olarak kullanıldığı bilgisine yer vermektedir. Gömleksiz çevirisinde verilmek istenen mesajı tavsiye başlığıyla dip not olarak aktarmış ve “bir şeyin olmasını beklemek için öncelikle gerekli koşulları sağlamalıyız” (Babacan, 2010: 130) ifadesine yer vermiştir. Akmenek’in çevirisinde atasözünü fıkranın başlığı olarak sunduğu ve metni atasözünü anlatmak için bir araç olarak kullandığı gözlemlenmektedir. Yine fıkranın bitiş cümlelerinde “bunu daha önceden düşünecektin ne yapabilirim ki parayı veren düdüğü çalar” (Hengirmen, 1995: 54) ifadesiyle atasözünü açıkladığı görülmektedir.

Örnek 2:

Tablo 3: *Nasreddin Hoca Fıkрасında “Dağ Yürümezse Abdal Yürür” Atasözünün Çevirileri*

Muallimoğlu Çevirisi	Yağan Çevirisi	Halman Çevirisi
If the mountain doesn’t come to Hodja, Hodja will go to the mountain s.54	If I call the mountain and it doesn’t come to me, I go to it s.59	If the mountain doesn’t come to the minstrel, the minstrel goes to the mountain s.18

Muallimoğlu atasözünün çevirisinde dipnot kullanımıyla bu ifadenin Türkçede atasözü olarak kullanıldığı bilgisine yer vermiştir. Fakat dipnotta ne anlama geldiği ve hangi durumlarda kullanıldığına yönelik herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yağan’ın çevirisinde ise ifadenin atasözü olduğuna dair bir bilgi yer almamakla beraber kullanımına yönelik bir bilgiye de yer verilmediği görülmektedir. Halman’ın bu atasözünün çevirisinde Beekman ve Callow’un ‘atasözünü takip eden kelimelerin atasözünün anlamını açıklamak için kullanılması tekniği’ni uyguladığı saptanmıştır.

Başlıkta kullanılan atasözü metinle örneklendirilmiş. Fıkra bitimindeki “Ben alçakgönüllü biriyim. Dağ Abdala gelmezse Abdal dağa gider” (Nesin: 1994, 18) ifadeleriyle atasözünün içerdiği mesaj açıklanmıştır.

Örnek 3:

Tablo 4: *Nasreddin Hoca Fıkralarında “Damdan Düşenin Halinden Damdan Düşen Anlar” Atasözünün Çevirileri*

Halman Çevirisi	Muallimoğlu Çevirisi	Akmenek Çevirisi	Eraslan Çevirisi	Gömlüksiz Çevirisi
Only if you have fallen a roof, you will know how I feel s.48	He who has fallen off the roof knows how another who has also fallen off the roof feels s.62	One who has fallen from the roof understands me s. 73	Only those who sleep on roof tops fight with their wives and fell of a roof can understand how I feel now s..70	One who has fallen off the roof can understand my condition s. 73-74

Halman’ın atasözünün çevirisiyle ilgili olarak atasözünü başlıkta kullandığı fıkra metni ve fıkra metni sonunda yer alan “Aranızda hiç damdan düşen var mı? Eğer damdan düşmüşseniz ne hissettiğimi anlarsınız” (Nesin, 1994: 48) soru ve cevap ifadelerini atasözünün açıklaması olarak sunduğu görülmektedir. Çeviri metne ek olarak sunulan resimde tek katlı bir Anadolu evinin yer aldığı gözlemlenmektedir. Akmenek’in atasözünü fıkranın başlığı olarak kullandığı fıkra bitiminde de benzer ifadelerle verilmek istenen mesajı iletmeye çalıştığı görülmektedir. Çeviride atasözünün anlamı ve kullanımına yönelik ek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Eraslan fıkra için ‘sadece damda uyuyanlar’ başlığını kullanmış atasözünü ve kullanımıyla ilgili ek bir bilgiye yer vermemiştir. Gömlüksiz ise tavsiye başlığı altında kaynak dilde benzer bir atasözüne başvurarak “Bir musibet bin nasihatten iyidir” atasözünü deneyimlerimizden ders almamız gerektiği mesajını vermiştir. Fakat Gömlüksiz’in çevirisinde bu atasözünün Türkçede kullanıldığı ve hangi anlamda kullanıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Örnek 4:

Tablo 5: *Nasreddin Hoca Fıkralarında “El Elin Eşeğini Türkü Çağırarak Arar” Atasözünün Çevirileri*

Gömlüksiz Çevirisi	Birant Çevirisi	Muallimoğlu Çeviri
One looks for the other one’s donkey s.152	Others look for other’s donkeys by singing s.73	Well, others search for someone else’s donkey by singing a song s. 73

Gömlüksiz’in çevirisinde dipnot kullanımı yoluyla atasözünü kaynak dilde yer alan ‘ateş düştüğü yeri yakar’ atasözü ile açıklandığı görülmektedir. Dipnotta atasözünün doğrudan açıklamasına ya da kullanımına yönelik bir açıklama yer almamaktadır. Birant’ın çevirisinde ise ifadenin atasözü olması ile ilgili ya da anlamına yönelik herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Muallimoğlu, dip not kullanımıyla bu ifadenin Türkçede bir atasözü olduğunu ve bir kimsenin bir başkasına gönülden yardım etmemesi durumunu ifade ettiğini belirtmiştir.

Örnek 5:

Tablo 6: *Nasreddin Hoca Fıkralarında “Elin Ağzı Torba Değil ki Büzesin” Atasözünün Çevirileri”*

Halman Çevirisi	Aslan Çevirisi	Eraslan Çevirisi
You can’t close anybody’s mouth tight like a bag s.47	It didnt work whatever we did my dear son. s.17	You can never please people and everbody says sth behind you s.77

Halman'ın atasözünün çevirisini "You can't close anybody's mouth tight like a bag" başlığı ile sunduğu görülmektedir. Halman atasözünü fıkranın sonunda yer alan "Ne yaparsan yap insanları memnun edemezsin" ifadeleri ile açıklamış daha sonra başlıkta sunmuş olduğu atasözüyle fıkrayı sonlandırmıştır. Aslan'ın çevirisinde ise atasözünü doğrudan kullanmadığı "herkes ne diyor" başlığı ile verilen fıkranın "ne yaparsak yapalım işe yaramaz sevgili oğlum öyleyse eşeği al arkana yolumuza devam edelim" ifadeleriyle bitirildiği gözlemlenmiştir. Eraslan'ın çevirisinde ise 'nasıl istersen öyle yap' başlığı kullanılmış, fıkra sonunda atasözü doğrudan aktarılmaksızın mesaj 'Görüyorsun ki herkesi memnun edemezsin. O yüzden daima nasıl istiyorsan öyle yap' ifadeleri ile verilmiştir. Kitapta Eraslan'ın çevirisine ek olarak resimleme yöntemine başvurulduğu da gözlemlenmektedir (Kabacalı, 2006: 77).

Deyim ve Çevirileri

Örnek 6:

Tablo 7: Nasreddin Hoca Fıkralarında "Çömlek Hesabı" Deyiminin Çevirileri

Yağan Çevirisi	Halman Çevirisi	Eraslan Çevirisi	Hikmet Çevirisi	Gömleksiz Çevirisi	Muallimoğlu Çevirisi
putting stone in a cup s.106	pebble count s.14	Pebbles method s.74	Special calendar s.88-90	Pot calculation s.188	Account in that jar s.44-45

Atasözleri ve deyimler sözlüğü (1984: 582)' ne göre çömlek hesabı 'güvenilmeyen yanlış hesap' anlamına gelmektedir. Yağan'ın çevirisinde *çömlek hesabı* ifadesinin kaynak kültürde bir deyim olarak kullanıldığına ve ne anlama geldiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Çeviri metne ek olarak kitapta Hocanın çömleğe taş attığını gösteren bir resmin yer aldığı görülmektedir. (bkz. Yağan, 1972: 107). Deyim'in 'Pebble Count' başlığıyla verildiği Halman çevirisinde ise deyim, fıkranın bitiş cümlelerinde yer alan ifadelerle yanlış hesap olduğu mesajı verilmiştir. Fakat deyim anlamına yönelik doğrudan bir aktarım gözlenmemiştir. Eraslan'ın çevirisinde çömlek yöntemi olarak sunulan ifadenin deyim olduğuna dair bir bilgiye ve açıklamasına rastlanmamıştır. Hikmet'in çevirisinde *Hocanın Özel Takvimi* başlığıyla sunulan fıkrada ifadenin deyim olarak kullanımına ve anlamına dair doğrudan bir aktarım olmadığı saptanmıştır. Gömleksiz'in çevirisinde ise kelimesi kelimesine bir aktarım olan 'pot calculation' ifadesi geçmekte bu ifadenin kaynak kültürde kullanılan bir deyim olduğu ve yanlış hesap olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Muallimoğlu'nun çevirisinde ise 'kavanozdaki hesap' ifadesini kullanılmış deyime yönelik herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte çeviri metne ek olarak resmetme yoluyla anlatım tekniğinin uygulandığı görülmektedir (bkz. Hikmet, 1959, 89).

Örnek 7:

Tablo 8: Nasreddin Hoca Fıkralarında "İpe Un Sermek" Deyiminin Çevirileri

Halman Çevirisi	Muallimoğlu Çevirisi	Gömleksiz Çevirisi	Eraslan Çevirisi
Sprinkling flour on the clothesline s.24	Spread flour on clothesline s. 80	Lay out flour on a line s. 36	Lay flour on a rope s. 82

"İpe un sermek" deyimini, atasözleri ve deyimler sözlüğüne göre "istenilen işi yapmamak için birtakım bahaneler, gerçekleştirilemeyecek koşullar ileri sürmek, engeller göstermek, güçlük çıkarmak" (Aksoy, 1984: 743) anlamlarına gelmektedir. Halman (1994: 24) bu deyim aktarımı için 'sprinkling on the clothesline' ifadesini kullanmış, fıkranın sonunda yer alan 'Eğer biri ödünç vermek istemezse...'

açıklaması ile deyimini açıklamıştır. Ayrıca kitapta fıkra ile ilgili bir resme yer verildiği görülmektedir (bkz. Nesin, 1994: 24-35). Bu örnekte Baker'in, deyimini aynı anlamı karşılayan eşdeğerinin erek kültürde yer almaması durumunda uygulanabilecek yöntemlerinden birisi olan 'deyimini açıklayıcı ifadelerle sunulması' ve resmedilmesi yöntemlerinin uygulandığı görülmektedir. Çeviride ifadenin kaynak kültürde deyim olarak kullanıldığı ile ilgili ek bir bilgiye rastlanmamıştır. Muallimoğlu çevirisinde bir dipnot açıklamasıyla bu ifadenin Türkçede kullanılan bir deyim olduğu ve gereksiz mazeretler sunmak anlamına geldiği bilgilerine yer vermiştir. Gömleksiz çevirisinde deyimini açıklayıcı ifadelerle anlatma yöntemine başvurmuş, fıkra sonunda yer alan "eğer vermeye gönlünüz yoksa ipe un serebilirsiniz" ifadelerini kullanmıştır. Tavsiye bölümünde ise cevabımız olumsuz olsa bile nezaketi elden bırakmamamız gerektiği mesajı verilmiştir. Çeviride bu ifadenin deyim olarak kullanıldığı ile ilgili ek bir bilgiye yer verilmemiştir. Eraslan'ın çevirisinde de bu ifadenin kaynak dilde deyim olarak kullanıldığı ve ne anlama geldiği ile ilgili ek bir bilgiye yer verilmediği görülmektedir.

Örnek 8:

Tablo 9: *Nasreddin Hoca Fıkralarında "Fincancı Katırlarını Ürkütmek" Deyiminin Çevirileri*

Akmenek Çevirisi	Eraslan Çevirisi	Muallimoğlu Çevirisi	Gömleksiz Çevirisi
To frighten mules carrying cups and plates s.38	To scare mules carrying pots and pans s.72	To frighten potters' mules s.22	To alarm the mules of the cupsellers s.185

Fincancı katırlarını ürkütmek, zararı dokunacak bir kimsenin hoşuna gitmeyen bir davranışta bulunmak anlamına gelmektedir. Çevirmenlerin bu ifadeyi çevirirken kelimesi kelimesine çeviri yaptığı bazılarının ise yakın anlam kullanmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. İncelenen çevirilerde erek kültürde yakın veya tam bir karşılığı bulunmayan bu ifadenin deyim olduğuna ve tam olarak neyi ifade ettiğine yönelik bir açıklamaya yer verilmediği görülmüştür. Buna karşın Muallimoğlu'nun derlemesinin ve çevirilerinin yer aldığı eserde resimleme tekniğinin kullanıldığı gözlemlenmektedir (bkz. Muallimoğlu, 1998: 23).

Örnek 9:

Tablo 10: *Nasreddin Hoca Fıkralarında "Mavi Boncuk Dağıtmak" Deyiminin Çevirileri*

Gömleksiz Çevirisi	Akmenek Çevirisi	Muallimoğlu Çevirisi	Eraslan Çevirisi	Halman Çevirisi
The one who has the blue bead s. 129	The one who has the blue bead s. 60	To whom I gave the blue bead s. 24	Whoever has the blue bead s.74	Whoever has the blue bead s.32

Deyimler sözlüğünde (Akyalçın, 2012: 400) mavi boncuk vermek ya da dağıtmak şeklinde yer alan deyim "Bir kimseye olumlu sözler söyleyip onu mutlu etmek, umut vermek" anlamlarına gelmektedir. Deyimin çevirisinde Gömleksiz Baker'in ifadenin açıklanması yöntemine başvurmuş, öneri başlığı altında insanları idare etmenin bir sanat olduğu bu sebeple insanların sorunlarına çözüm bulabilmek için şefkatli davranma sorumluluğumuz olduğu mesajını vermektedir. Akmenek'in çevirisinde Hocanın 'bu benim sana olan sevgimin işareti başkasına söyleme' ifadeleri ile mavi boncuk vermenin anlamını açıklamaya çalıştığı fakat deyim olduğu ve tam olarak anlamının ne olduğu ve ne amaçla kullanıldığına dair ek bir bilgiye yer vermediği gözlemlenmiştir. Muallimoğlu çevirisinde dipnot bilgisiyle bu ifadenin Türkçede kullanıldığı bilgisine yer vermiş ve her iki tarafı idare etmek anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca kitapta resimleme tekniğine başvurulduğu da görülmektedir (bkz. Muallimoğlu, 1998: 25) Halman ise *Mavi Boncuk Kimdeyse* başlığını taşıyan fıkroda 'The one who has the blue bead has my heart (Mavi Boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır)' ifadesine vermiştir. Deyimin

kaynak dilde kullanımına ve doğrudan anlamına yönelik bilgi yer almamakla birlikte resme yer verildiği görülmektedir (bkz. Nesin, 1994: 33).

Örnek 10:

Tablo 11: *Nasreddin Hoca Fıkralarında “Tuz - Ekmek Hakkı” Deyiminin Çevirileri*

Hikmet Çevirisi	Akmenek Çevirisi
partake of salt and bread s.126	to eat bread with salt s.105

Deyimler sözlüğünde “Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak, duygusal borç” (Aksoy, 1984: 913) şeklinde açıklanan tuz ekmek hakkı deyiminin Hikmet tarafından ‘partake of salt and bread’, Akmenek tarafından ‘to eat bread with salt’ şeklinde çevirileri yapılmıştır. Bu deyim anlamını bilmeyen okuyucunun verilmek istenen mesajı anlaması da zor olacaktır. Her iki çevirmenin çevirisinde de kültürel özellik taşıyan bu deyim kaynak dildeki anlamı ve kullanımına yönelik ek bir açıklamanın yer almadığı görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Atasözü ve deyimlerin çevirilerinde diller ve kültürler arasındaki farklılıklar sebebiyle bazı zorluklar yaşanabilmektedir. Bu zorlukların başında kaynak kültürde yer alan atasözleri ve deyimlerin erek kültürde karşılığının olmaması ya da erek dildeki okuyucuda aynı zihinsel görüntüyü yaratmaması gelmektedir. Bir ulusun en önemli kültürel miraslarından olan atasözü ve deyimlerin çevirileri ve bu yolla başka dillere aktarımı kültürlerarası iletişim açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple bu önemli misyonu üstlenmiş olan Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan atasözü ve deyimlerin başka kültürlere aktarımı da büyük önem arz etmektedir. Bu noktada çevirmenlerin bahsedilen zorlukların üstesinden gelebilmek için çeviri stratejilerinden haberdar olması, kaynak ve erek dilin dilsel ve kültürel özelliklerine hâkim olması gerekmektedir. Bu çalışmada bu sorunlara çözüm olabileceği düşünülen Beekman ve Callow’un öne sürdüğü atasözü çevirilerine yönelik üç çeviri stratejisi ve Mona Baker’in deyim çevirilerine yönelik dört çeviri stratejisi sunulmuştur. Beekman ve Callow (1974: 139) atasözünü takip eden kelimelerin atasözünün anlamını açıklamak için kullanılabileceğini ifade etmekte bu mümkün değilse hedef kültürde aynı anlama gelen eşdeğer bir atasözünü kaynak kültürdeki atasözünün yerine kullanma veya atasözünün anlamını doğrudan açıklama seçeneklerinden birisinin tercih edilmesini önermektedirler. Baker’in deyim çevirilerinde karşılaşılabilecek sorunlara yönelik önerdiği çeviri teknikleri ise benzer anlam ve biçimde bir deyim kullanmak, farklı biçimde de olsa aynı anlamı karşılayan bir deyim kullanmak bu mümkün olmuyorsa deyim açıklayıcı ifadelerle erek kültüre sunmaktır. Eğer deyim veya ifadenin erek kültürde açıklanması veya aktarımı çok zor ise çıkarma yoluna başvurulabilir. Buna karşılık Baker (1992: 42) hedef dilde tam karşılığı olmayan sözcüklerin çevirilerinde resimleme yönteminin kullanılmasının da iyi bir seçenek olabileceği görüşündedir. Bu kapsamda içerisinde Nasreddin Hoca fıkralarının Türkçeden İngilizceye çevirilerinin yer aldığı dokuz eserden beş atasözü ve beş deyiminin çevirileri incelenmiştir. İnceleme sonucunda bazı çevirmenlerin herhangi ek bir bilgiye başvurmaksızın kelimesine çeviriyi tercih ettiği ve bazı durumlarda çeviriden kaçındığı gözlemlenmiştir. Kelimenin yabancı kültüre aktarımında önemli yeri olan resimleme tekniğinin ise az sayıda eserde uygulanmış olduğu görülmektedir. Atasözü ve deyimlerimiz gelecek kuşaklara aktarılması gereken kültürel bellek emanetleridir. Bu bağlamda sunulan stratejilerin bu kültürel değerlerimizin farklı kültürlerle aktarımında çevirmen ve çevirmen adaylarına kolaylık sağlayacağı böylece kültürlerarası iletişime de katkı sunacağı düşünülmüştür.

Kaynakça

- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil*. 3.cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü. II Deyimler Sözlüğü*. 4. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Babacan, E. (2010) *Nasreddin Hoca*. Bilgen Gömleksiz (Çev.). İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Course On Translation*. London and New York: Routledge.
- Beekman, J, and Callow, J. (1974). *Translating The Word of God*. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Birant, M. A. (1988). *Nasreddin Hodja*. (Çev. Ece Birant). İstanbul: And Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 27 Aralık 2020, <https://sozluk.gov.tr/>
- Hengirmen, M. (1995). *Nasreddin Hodja Stories*. Gözde Akmenek (Çev.). Ankara: Engin Yayınevi.
- Hikmet, M. (1959). *One day the Hodja*. Ankara: Tarhan Matbaası.
- Kabacalı, A. (2006) *Nasreddin Hodja*. Nüket Eraslan (Çev.). İstanbul: Net Turistik Yayınları.
- Küçük, D. (2007). *Selected Stories of Nasreddin Hodja*. Havva Aslan (Çev.). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Nesin, A. (1994). *The Tales of Nasrettin Hoca*. Talat Halman (Çev.). Illustrated by Zeki Fındıkoğlu. İstanbul: Dost Yayınları.
- Newmark, P. (1984). *Approaches to Translation: Language Teaching Methodology Series*. Pergamon Press Ltd.
- Muallimoğlu, N. (1998). *The Wit and Wisdom of Nasraddin Hodja*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2018). *Nasreddin Hoca*. 3.bs. Konya: Akşehir Belediyesi.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*, 9. Bsk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokmakçioğlu, E. (1991). *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*. 3.bs. İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yağan, T. (1972). *Stories of the Hodja*. İstanbul: Önay Matbaası.